

PASKOLOS SUTARTIES TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMOS IR IŠŠŪKIAI

Tomas Krasauskas¹, Violeta Naujokienė²

¹Kazimiero Simonavičiaus universitetas, ²Kauno kolegija

Anotacija

Paskolos – tai sandoriai, plačiai paplitę tarptautinėje ir nacionalinėje finansų rinkoje. Lietuvoje šie finansiniai sandoriai yra sudaromi beveik kasdien. Kasmet vis daugiau ir daugiau žmonių sudaro paskolų sutartis tam, kad finansuotų norimus įsigyti objektus – nekilnojamąjį turtą, kilnojamąjį turtą, vertybinius popierius ir kitus jų poreikius tenkinančius objektus, paslaugas ar kt. (Dominas, 1999). Paskola – komercinių bankų, finansų bendrovių, gyvenamųjų namų ir bendrijų pinigai, duodami juridiniams ir fiziniams asmenims, kad jie šiuos investuotų į materialinius išteklius ir vertybinius popierius bei pirktų esamas prekes ir paslaugas. Paskolos sutartys sudaromos įvairių piniginių sumų skolinimui. Paskolos sutartimi galima paskolinti 5.000,00 Eur, kurie bus skirti transporto priemonės įsigijimui, ar kitokio dydžio sumą, tačiau reikia pažymėti, kad šios rūšies sutartimis skolinamos ir itin didelės sumos. Pavyzdžiui, sindikuotos paskolos sutartimis, kurios dažniausiai skirtos didelių įmonių įsigijimo, stambių verslo projektų finansavimui bei kitų daug lėšų reikalaujančių sandorių įgyvendinimui, yra sudaromos tarp stambių įmonių ir kelių bankų, kurie, sudarę tokio pobūdžio sutartį, joje apibrėžtomis sąlygomis perveda įmonei sutartyje numatytas dideles, kad ir 200.000.000,00 Eur sumas.

Pastaruoju metu dėl susiklosčiusių geopolitinių ir kitų aplinkybių pasaulyje, tokių kaip karas Ukrainoje, EURIBOR palūkanų normos padidėjimas ir kt., Lietuvoje kiek sumažėjo paskolos sutarčių paklausa, tačiau laikui bėgant, nuslūgus neramumams ir stabilizavus rinkas, nėra abejonės, kad paskolos sutarčių paklausa vėl grįš į prieš keletą metų buvusias apimtis, todėl yra būtina aptarti ir išanalizuoti paskolos teisinių santykių teisinio reguliavimo klausimus. Sparti paskolos teisinių santykių raida reikalauja ne tik spręsti kylančias praktines problemas, bet ir skatina šiuos santykius bei juos reglamentuojančius teisės aktus nagrinėti teoriniu – moksliniu požiūriu. Šiame straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse pateiktos paskolos sutarčių sąvokos problema ir kitos su paskolos teisinių santykių reglamentavimu susijusios problemos bei iššūkiai. Straipsnio tikslas – išskirti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse pateiktos paskolos sutarties sąvokos svarbiausius elementus, atskleidžiančius paskolos sutarties teisinių santykių esmę, jų skirtumus nuo kitų panašaus pobūdžio sutarčių.

Raktiniai žodžiai: paskolos sutartis, paskolos sutarčių išskirtinumas, paskolos sutarties sąlygos

Įvadas

Temos aktualumas. Paskola yra vienas dažniausių finansinių įrankių, suteikiančių galimybę greitai ir be didesnių pastangų įgyti nuosavybės teisę į atitinkamus objektus ar pinigines lėšas. Šiuo metu Lietuvoje didėja paskolos sutarčių paklausa. Kartu tampa itin aktualūs ir paskolos teisinių santykių teisinio reguliavimo klausimai. Gretas paskolos teisinių santykių augimas reikalauja ne tik spręsti kylančias praktines problemas, bet ir sąlygoja šių santykių bei juos reguliuojančių teisės aktų nagrinėjimą teoriniu – moksliniu požiūriu (Baranauskas ir kt., 2008). Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (CK), įsigaliojęs nuo 2001 m. liepos 1 d., detalai apibrėžė civilinių turtinių santykių (tame tarpe ir paskolos teisinių santykių) reguliavimą Lietuvoje, bet ir reglamentavo kai kurias naujas turtinių teisinių santykių rūšis, faktiškai egzistuojančias komercinėje apyvartoje.

Problema. Kaip atskira sutarčių rūšis CK 6 knygos XLIII skyriuje reglamentuojama paskola. Atsižvelgiant į nacionalinių teismų praktiką, paskolos sutarčių, kredito sutarčių, vartojimo kredito sutarčių sąvokos atskirose srityse neretai laikomos

analogiškomis, tad nagrinėjant paskolos teisinių santykių sąvokos problemą ir šių teisinių santykių reglamentavimą praktine ir moksline prasme, svarbu ne tik pažymėti paskolos sąvokos turinį bei jos reikšmę teisės šakoje - sutarčių teisėje, bet ir atskleisti jų santykį su kitomis itin panašiomis sutarčių rūšimis – kredito ir vartojimo kredito sutartimis.

Tyrimo tikslas ir objektas. Straipsnyje siekiama išskirti CK pateiktos paskolos sąvokos svarbiausius požymius, detalizuojančius paskolos teisinių santykių turinį. Straipsnyje išskiriami ir kiti paskolos teisinių santykių aspektai bei atskleidžiama jų reikšmė.

Tyrimo metodika. Atliekant analizę, buvo nagrinėjami tarptautiniai bei nacionaliniai teisės aktai, mokslinė literatūra ir aktuali tarptautinių ir nacionalinių teismų teisminė praktika.

Paskolos sutarties teisinių santykių reguliavimas Lietuvos Respublikoje

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse apibrėžiama paskolos sutarties samprata, nurodant, kad paskolos sutartimi pagrindu paskolos davėjas perleidžia paskolos gavėjui pinigus arba rūšies požymiais apibūdintus suvartojamuosius daiktus, o paskolos gavėjas įsipareigoja grąžinti paskolos davėjui analogišką gautai pinigų sumą arba tokį pat kiekį tokios pat rūšies ir kokybės kitų daiktų bei sumokėti paskolos davėjui palūkanas, jeigu sutartis nenustato ko kita (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Iš pateikto paskolos sutarties sampratos apibrėžimo matyti, kad paskolos sutartinių teisinių santykių esmė – paskolos davėjas ir paskolos gavėjas, sudarę paskolos sutartį, tarpusavyje įsipareigoja priimti suderintus priešpriešinius įsipareigojimus (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, 2006). Paskolos sutartis laikytina sudaryta nuo piniginės sumos arba atitinkamų daiktų perdavimo-priėmimo momento. Analizuojant CK pateiktą paskolos sutarties sampratą, galima išskirti pirmąjį požymį, būdingą visoms sutartims - susitarimą. Šalims patvirtinant paskolos sutartį, turi būti aiškiai suderinta paskolos sutarties šalių valia, šalys turi sutikti su paskolos sutarties sąlygomis. Iš aukščiau nurodytos CK nuostatos akivaizdu, kad paskolos sutartis išsiskiria dar vienu požymiu – šio pobūdžio sutartyje turi būti nurodomos visos pagrindinės paskolos sutarties sąlygos: sutarties šalys – paskolos davėjas ir paskolos gavėjas; paskolos dalykas – įsipareigojimas atlygintinai paskolinti pinigus ar atitinkamą daiktą; grąžinimo terminai, mokėjimo palūkanos už paskolintų pinigų panaudojimą (Mikelėnas, 1995, 1996). Paskolos gavėjas tampa jam perduotų pinigų savininku, o paskolos gavėjui perduoti pinigai ar kiti atitinkami daiktai tampa jo nuosavybe nuo pinigų ar daiktų perdavimo momento, tad paskolos gavėjas prisiima ir šių pinigų ar daiktų atsitiktinio žuvimo (praradimo) riziką (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad paskolos sutartis yra realinė, t. y. paskolos sutartiniams santykiams atsirasti būtinas pinigų arba rūšies požymiais apibūdinamų suvartojamųjų daiktų perdavimas paskolos gavėjui. Todėl nors viena šalis išreiškia sutikimą kitai skolinti pinigus arba daiktą, o atitinkamai kita sutinka priimti pinigus arba daiktą ir įsipareigoja nustatyta tvarka ir terminu grąžinti pinigus ar daiktą, paskolos sutartis nebus pripažinta sudaryta, jeigu paskolos dalykas paskolos davėjo nebus perduotas ar paskolos gavėjo priimtas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-400/2011, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-187/2008).

Paskolos sutarties šalimis yra bet kurie civilinį veiksnumą ir teisnumą (ar ribotai) turintys civilinės teisės subjektai – tiek fiziniai, tiek ir juridiniai asmenys. Veiksnius fiziniai asmenys gali sudaryti paskolos sutartis savarankiškai arba per sutartinius atstovus, o riboto veiksnumo arba neveiksnius fiziniai asmenys – per įstatymo nustatytus savo atstovus (tėvus,

globėjus, rūpintojus). Juridiniai asmenys paskolos sutartis sudaro esant šiems pagrindams: 1) paskolos gavimas arba išdavimas atitinkamam juridiniam asmeniui nėra draudžiamas įstatymų; 2) juridinio asmens įstatai nedraudžia išduoti ir gauti paskolas; 3) gauta paskola panaudojama pagal apibrėžtą tikslą. Tačiau, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad kreditavimo veikla yra licencijuojama, tad asmenys, neturėdami tam pagrindo (licencijos) neturi teisės vertis nuolatine atlygintinų paskolų suteikimo veikla (Majūtė, 2005).

Paskolos sutarties dalyku gali būti pinigai ir rūšies požymiais apibudinami kilnojamieji daiktai (maisto produktai, akmens anglis, statybinės medžiagos ar kt.), tačiau dažniausiai paskolos sutarties dalyku yra pinigai. Pabrėžtina, kad rūšiniais požymiais apibūdinami daiktai, esantys paskolos sutarties dalyku, privalo būti suvartojami. Daikto suvartojamumu laikoma tų daikto savybių, kurios ir sukuria jo vertę, negrižtamojo panaudojimo galimybė. Paprastai tai fizinės daiktų savybės, tačiau kartais tai gali būti ir juridiniai požymiai (pvz., masinių emisijų vertybinių popierių paskolos atveju). Kitaip tariant, paskolos gavėjas turi grąžinti ne patį pasiskolintą daiktą (kaip panaudos ar nuomos sutarties atveju), o jo ekvivalentą pinigais (kokybine ir kiekybine prasme) (Mikelėnas, 2007).

Pagal juridinę reikšmę paskolos sutartis yra realinė sutartis, tai reiškia, jog paskolos teisiniais santykiams atsirasti tik paskolos davėjo ir paskolos gavėjo suderintos tarpusavio valios išreiškimo nepakanka. Tam, kad paskolos teisiniai santykiai atsirastų ir šios sutarties šalys įgytų atitinkamas teises ir pareigas, būtinas sutarties dalyko - pinigų arba atitinkamų daiktų perdavimas paskolos gavėjui. Dėl šios priežasties, tuo atveju, jei šalis, išreiškusi sutikimą perduoti paskolos dalyką, vis dėlto jo neperduos, arba kita šalis šio dalyko nepriims, reiškia, jog paskolos sutartis nesudaryta (Ambrasienė, 2004). Kartu tai reiškia, kad ir paskolos gavėjas neįsipareigoja paskolos davėjui grąžinti paskolos dalyką. Paskolos sutartis yra vienašalė sutartis, nes iš šios sutarties kylančios pareigos grąžinti paskolos dalyką ir (ar) sumokėti palūkanas už naudojimąsi paskolos dalyku tenka tik paskolos gavėjui, o paskolos davėjas šios sutarties pagrindu įgyja reikalavimo teisę susigrąžinti paskolinto turto ekvivalentą su atlygiu už paskolą arba be jo. Taigi, esminėmis paskolos sutarties sąlygomis pripažintina paskolos dalyko perdavimas paskolos gavėjo nuosavybėn ir paskolos gavėjo įsipareigojimas paskolos davėjui grąžinti pinigus arba paskolinto suvartojamojo daikto ekvivalentą.

Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad pastaruoju metu pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėjamose bylose akcentuojama, kad tais atvejais, kai paskolos raštelyje ar kitame skolos dokumente neužfiksuotas pinigų (paskolos dalyko) perdavimo paskolos gavėjui faktas, pareiga įrodyti pinigų perdavimo faktą tenka paskolos davėjui. Tam, kad būtų galima konstatuoti, jog tarp šalių buvo sudaryta paskolos sutartis, ypač svarbi reikšmė tenka sutarties turiniui, t. y. paskolos raštelyje arba kitame skolos dokumente turi aiškiai atsispindėti pinigų perdavimo faktas. Tuo atveju, kai skolos dokumentas patvirtina paskolos dalyko perdavimą paskolos gavėjui, pripažįstama, kad paskolos sutartis yra sudaryta ir tokiu atveju įrodyti paskolos dalyko neperdavimo faktą pareiga tenka paskolos gavėjui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-366/2010, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2010).

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso CK 6.871 straipsnio 1-2 dalyse nurodyta, kad fizinių asmenų paskolos sutartis turi būti rašytinė, jeigu paskolos suma viršija šešis šimtus eurų, kitais atvejais paskolos sutartis gali būti sudaroma ir žodžiu. Jeigu paskolos davėjas yra juridinis asmuo, paskolos sutartis turi būti rašytinė visais atvejais, neatsižvelgiant į paskolos sutarties sumą (Lietuvos Respublikos civilinio kodeksas, 2000). To paties kodekso 6.871 straipsnio 3 dalis rašytinės formos reikalavimus atitinka paskolos gavėjo

pasirašytas paskolos raštelis arba kitoks skolos dokumentas, patvirtinantis paskolos sutarties dalyko perdavimą paskolos gavėjui (Lietuvos Respublikos civilinio kodeksas, 2000). Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.871 straipsnio 4 dalyje apibrėžtas dar vienas specifinis paskolos sutarties bruožas – jeigu paskolos suma viršija tris tūkstančius eurų ir šis sandoris yra vykdomas grynaisiais pinigais, paskolos sutartis turi būti notarinės formos (Lietuvos Respublikos civilinio kodeksas, 2000).

Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad tiek rašytinei paskolos sutarčiai, tiek ir rašytinės paskolos sutarties reikalavimus atitinkančiam dokumentui keliami tapatūs reikalavimai – jų turinys turi patvirtinti paskolos teisinių santykių egzistavimą. Paprastai šiuose dokumentuose turėtų būti atskirai, padarant atitinkamą įrašą, užfiksuotas paskolos sutarties dalyko perdavimo paskolos gavėjui faktas (pvz., „pinigus gavau“, „ši sutartis yra pinigų perdavimo–priėmimo aktas“ ir pan.), nes tai sudaro prielaidas sutarties šalims išvengti su tuo susijusių ginčų ateityje. Taip pat kasacinis teismas yra konstatavęs, kad bylose dėl paskolos grąžinimo teismas negali susiaurinti įrodinėjimo dalyko vien tik iki aplinkybės, ar sutartyje įrašytas paskolos dalyko perdavimo faktas, nustatymo. Šalių tikroji valia dėl sutarties dalyko perdavimo turi būti aiškinama ne vien tik pagal tai, ar yra konkretus įrašas apie pinigų ar daikto perdavimą. Sprendžiant klausimą apie paskolos sutarties sudarymą, jos dalyko perdavimą, reikšmingas sutarties lingvistinis aiškinimas, pavartota terminija, gramatinės raiškos formos, taip pat reikšmingos sutarties sąlygos dėl skolos grąžinimo užtikrinimo priemonių taikymo, įsipareigojimo grąžinti pinigus ar daiktą, reikšmingos ir aplinkybės dėl sutarties originalo buvimo pas kreditorių ar skolininką, įrašai ar kiti įrodymai apie sutarties vykdymą (grąžinimas dalimis, palūkanų mokėjimas, derybos dėl grąžinimo terminų pakeitimo ar kitokio atsiskaitymo būdų, ir kt.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-430/2013, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-361-378/2016, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugšėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-469/2016).

Vadovaujantis aukščiau nurodyto teisinio reglamentavimo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analize, galima daryti išvadą, kad paskolos sutartis yra vienašalė sutartis, o esminėmis paskolos sutarties sąlygomis pripažintinas paskolos dalyko perdavimas paskolos gavėjo nuosavybėn ir paskolos gavėjo įsipareigojimas paskolos davėjui grąžinti pinigus arba paskolinto suvartojamojo daikto ekvivalentą. Šio pobūdžio sutartys gali būti sudaromos tarp juridinių ir fizinių asmenų, tačiau nuolatinei atlygintinai paskolų suteikimo veiklai vykdyti yra būtina licencija.

Tačiau tenka pažymėti, kad egzistuoja ir kiti į paskolinius teisinius santykius panašūs sandoriai, kuriuos tam tikrais atvejais yra sudėtinga atskirti nuo šiame straipsnyje analizuojamų paskolos teisinių santykių. Siekiant identifikuoti į paskolos sutartis panašius teisinius sandorius, yra būtina pasitelkti esamą teisinį reglamentavimą ir juo identifikuoti tokių sandorių specifinius elementus.

Paskolos sutarties atribojimas nuo kitų, panašaus pobūdžio sandorių

Kaip vieną iš atvejų, panašų į paskolos teisinius santykius, galime pateikti kreditavimo sutartį. Verslo kreditavimas – vienas iš pagrindinių verslo ir ekonomikos variklių – įrankis suteikiantis subjektui galimybę vertingą idėją perkelti iš popieriuose numatytų planų į realybę, suteikiant ekonominės naudos tiek idėjos autoriui, tiek ir visai ekonomikai. Taigi, trumpai tariant, kreditas – finansavimo sandoris, jo pagrindu atsiranda piniginė prievolė, kurią vėliau reikia įvykdyti, mokant atitinkamo dydžio palūkanas. Kreditas,

kaip reiškiny, susiformavo evoliucijos eigoje. Kreditų ir skolų sistema, nors ir labai primityvia forma, pradėjo veikti dar prieš atsirandant rašytiniams dokumentams. Kol nebuvo bendro piniginio vieneto įmonės finansiniuose sandoriuose, naudojo galvijas, sidabrą, grūdus ar kokią kitą valiutą, dėl kurios susitardavo. Iš pradžių buvo nepriimtina paimti didesnę sumą ar daiktų kiekį nei buvai paskolinęs, tačiau vėliau šis mąstymas neišvengiamai pasikeitė. Taip, keičiantis kredito institutui, atsirado ir atlygintinumo principas. Taigi kreditas, kaip finansinis sandoris, natūraliai atsirado ir formavosi vystantis santykiams tarp individų ir, kaip ir paskolos, yra neatsiejama šių dienų ekonomikos dalis.

Kreditavimo sutartimi bankas ar kita finansinė kredito įstaiga (kredito davėjas) įsipareigoja suteikti kredito gavėjui sutartyje nustatyto dydžio ir nustatytomis sąlygomis pinigines lėšas (kreditą), o kredito gavėjas įsipareigoja gautą sumą grąžinti kreditoriui ir mokėti palūkanas. Kreditavimo santykiams šio skyriaus pirmojo skirsnio normos taikomos tiek, kiek tai neprieštarauja kreditavimo sutarties esmei ir šio skirsnio nustatytoms taisyklėms (CK 6.881 straipsnio 1-2 dalys). Kreditavimo sutartis privalo būti rašytinė. Šio reikalavimo nesilaikymas kreditavimo sutartį daro negaliojančia (CK 6.882 straipsnis). Be to, pagal kreditavimo sutartį kreditorius turi teisę visiškai ar iš dalies atsisakyti suteikti kredito gavėjui sutartyje numatytą kreditą tol, kol neįvyksta atidedamosios sąlygos (jei jos numatytos kreditavimo sutartyje, laikantis CK 6.30-6.32 straipsnių ir CK 1.66-1.68 straipsnių reikalavimų), arba jei tokia teisė kyla iš specialios normos, numatytos CK 6.883 straipsnis (atsisakymas suteikti kreditą), kurios taikymas susietas su akivaizdžiomis aplinkybėmis, kad kreditas nebus laiku grąžintas. Kitais atvejais veiks bendra taisyklė, numatyta CK 6.213 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią visada galima reikalauti piniginės prievolės vykdymo natūra (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Todėl pagal Lietuvos teisę banko įsipareigojimas suteikti kreditą gali būti įgyvendintas priverstinai, t.y. reiškiant reikalavimą įvykdyti piniginę prievolę natūra, kai įvyksta sutarties atidedamosios sąlygos (Lileikienė, Kovalčik, 2014).

Vertinant paskolos ir kreditavimo sutartis bei jų turinius, nustatyti tokie pagrindiniai šių sutarčių skirtumai:

1. Sutarties šalys. Paskolos sutarties atveju šalimis gali būti bet kokie subjektai svarbu, kad jie turėtų pilną teisnumą ir veiksnumą. Tuo tarpu kreditavimo sutarties atveju sutarties šalimi – kreditoriumi – gali būti ne bet kuris asmuo, o tik bankas ar kita kredito įstaiga, t.y. licenciją užsiimti atlygintine piniginių lėšų skolinimo veikla turinti įstaiga.
2. Sutarties dalykas. Kreditavimo sutarties dalyku gali būti tik piniginės lėšos, tuo tarpu paskolos sutarties dalyku gali būti ne tik pinigai, bet ir daiktai.
3. Atlygintinumas. Paskolos sutartis nebūtinai yra atlygintinė, galima skolintis tiek atlygintinai, tiek neatlygintinai. Viskas priklauso nuo šalių susitarimo, tuo tarpu kreditavimo sutartis – visuomet atlygintinė (mokėtinos mokėjimo palūkanos).
4. Sutarties įsigaliojimas. Paskolos sutartis yra realinė ir įsigalioja nuo pinigų ar atitinkamo daikto perdavimo kitai sutarties šaliai. Šiuo atveju kredito davėjas negali priversti skolininko paimti pinigų, kaip ir skolininkas negali priversti kredito davėjo suteikti kredito. Kreditavimo sutartis savo ruožtu yra konsensualinė ir nuo sutarties pasirašymo momento skolininkas įgyja teisę reikalauti kredito suteikimo, jei sutartyje nenumatytos atidedamosios sąlygos.
5. Sutarties forma. Rašytinės formos reikalavimo, nustatyto CK 6.882 str., nesilaikymas daro kreditavimo sutartį negaliojančia, kai tuo tarpu paskolos sutartis

ne visuomet privalo būti rašytinė, o net ir įstatymo numatytos rašytinės formos nesilaikymas nedaro sutarties negaliojančia.

Iš to, kas pateikta, akivaizdu, kad paskolos sutartis nuo kreditavimo sutarties skiriasi penkiais vertinamaisiais bruožais – sutarties šalimis, sutarties dalyku, atlygintinumu, sutarties įsigaliojimo pradžios momentu bei sutarties forma.

Kita sutarties rūšis, kurią būtina atskirti nuo paskolos sutarties – vartojimo kredito sutartis. Analizuojant vartojimo kredito sutarties sampratą bei reikšmę, būtina ištirti šios sutarties vystymosi dinamiką bei reglamentavimo ypatumus Lietuvoje. Pažymėtina, jog pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis vartojimo kredito sutartį, yra Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas (Vartojimo kredito įstatymas). Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato tik keletą nuostatų, apibrėžiančių vartojimo kredito teisinius santykius.

Vartojimo kredito sutartimi kredito davėjas suteikia arba įsipareigoja suteikti kredito gavėjui vartojimo kreditą atidėto mokėjimo, paskolos forma arba kitu panašiu finansiniu būdu, išskyrus sutartis dėl nuolatinio tos pačios rūšies paslaugų teikimo ar tos pačios rūšies prekių tiekimo, kai kredito gavėjas už teikiamas paslaugas ar teikiamas prekes moka dalimis jų teikimo ar tiekimo metu. Kredito davėjas, teikdamas vartojimo kredito paslaugą, privalo užtikrinti tinkamą atsakingo skolinimo principo įgyvendinimą. Su vartojimo kreditu susijusius santykius reglamentuoja šis kodeksas ir kiti įstatymai. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.886 straipsnis numato, kad kredito davėjas yra asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka ir atvejais dėl savo komercinės veiklos teikia arba įsipareigoja teikti vartojimo kreditus (Lietuvos Respublikos civilinio kodeksas, 2000). Be to, vadovaujantis 2008 m. Direktyvos 2008/48/EB nuostatomis bei sparčiai kintant ir tobulėjant vartojimo kredito rinkai, atsirado poreikis ir būtinybė įstatyminiu lygmeniu įtvirtinti vartojimo kredito sutarties reglamentavimą, kuris nustatytų vartojimo kreditų suteikimo tvarką ir kartu užtikrintų vartotojų teisių apsaugą (Council Directive 2008/48/EB). Vartojimo kredito sutartis yra viena iš vartojimo sutarčių, todėl jai taikomas specialus vartojimo sutarčių teisinis reglamentavimas bei specialūs vartojimo kredito gavėjo, kaip silpnesnės šių santykių šalies, gynimo būdai, įtvirtinti Vartojimo kredito įstatyme. Išanalizavus Lietuvos banko statistinius duomenis, kurie rodo didžiulę mažųjų vartojimo kreditų paklausą, manytina, kad mažieji vartojimo kreditai yra neatsiejama vartojimo kreditavimo dalimi, o jų teisinis reglamentavimas yra svarbus, siekiant užtikrinti efektyvų vartojimo kredito sutarties veikimą bei vartotojų teisių apsaugą (Navickaitė – Sakalauskienė, 2011). Vartojimo kredito sutarties institutas yra ganėtinai naujas Lietuvos teisėje, vartojimo kredito sutartį reglamentuojančios normos įtvirtintos tikrai gana neseniai, o šiam procesui didžiausią įtaką padarė 2008 m. Direktyva, kuri grįsta maksimaliu suderinamumu tarp valstybių narių, todėl jos nuostatos tiesiogiai perkeltos į Vartojimo kredito įstatymą, kuris yra pagrindinis teisės aktas, nustatantis kreditų teikimo veiklą Lietuvoje. Vartojimo kredito įstatymo nuostatomis siekiama nustatyti vartojimo kreditų teikimo sąlygas ir informavimo apie šias sąlygas reikalavimus, vartojimo kredito davėjų, vartojimo kredito tarpininkų ir tarpusavio skolinimo platformos operatoriaus pareigas bei atsakomybę teikiant vartojimo kreditus ir tikrinant vartojimo kredito gavėjų kreditingumą, vartojimo kredito gavėjų teisę grąžinti vartojimo kreditą anksčiau nustatyto termino ir vartojimo kredito davėjų ir paskolos davėjų teisę į kompensaciją išankstinio vartojimo kredito grąžinimo atvejais (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje C-449/13, 2019 m. birželio 6 d. sprendimas byloje C-58/18, 2016 m. balandžio 21 d. sprendimas byloje C-377/14).

Vertinant paskolos ir vartojimo kredito sutartis bei jų turinius, nustatyti tokie pagrindiniai šių sutarčių skirtumai:

1. Sutarties įsigaliojimo momentas. Kadangi paskolos sutartis yra realinė, tai vienas iš esminių bruožų, skiriančių ją nuo vartojimo kredito sutarties. Vartojimo kredito sutartis yra konsensualinė ir laikoma sudaryta, kai sutarties šalys raštu susitarė dėl esminių sutarties sąlygų, t.y. tarpusavyje susiderino sutarties dalyką. Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, vienas iš esminių paskolos ir vartojimo kredito sutarties skirtumų yra juridinė prigimtis: paskolos sutartis - realinė, o vartojimo kredito - konsensualinė.
2. Sutarties dalykas. Kaip ir kreditavimo sutarties atveju, taip ir šiuo, priešingai nei paskolos sutartyje, vartojimo kredito sutarties dalykas dažniausiai yra pinigai, kuriuos gauna vartojimo kredito gavėjas.
3. Atlygintinumas. Lietuvos Respublikos įstatymai numato, kad paskolos sutartis gali būti tiek atlygintinė, tiek ir neatlygintinė. Vartojimo kredito sutartis visais atvejais yra atlygintinė.
4. Sutarties šalys. Pakartotina, kad paskolos sutartis gali būti sudaryta tarp bet kurių civilinės teisės subjektų – tiek tarp fizinių, tiek juridinių asmenų. Vartojimo kredito sutartis pasižymi šalių specifika, nes kredito davėjas gali būti tik juridinis asmuo, kuris yra įrašytas į vartojimo kredito davėjų sąrašą.

Iš to, kas pateikta, akivaizdu, kad paskolos sutartis nuo kreditavimo sutarties skiriasi keturiais vertinamaisiais bruožais – sutarties šalimis, sutarties dalyku, atlygintinumu, sutarties įsigaliojimo pradžios momentu.

Teisės literatūroje terminai „skolinimasis“ ir „kreditavimas“ dažnai naudojami apibūdinant tą patį santykį. Kaip matyti iš prieš tai šiame straipsnyje pateiktos analizės, paskolos sutartiniai teisiniai santykiai savo prigimtimi ištis yra artimi kredito ir vartojimo kredito sutartims, tačiau neabejotinai turi požymių, atribujančių paskolos sutartis nuo kredito ir vartojimo teisinių santykių.

Išvados

1. Paskolos sutartis yra vienašalė sutartis, o esminėmis paskolos sutarties sąlygomis pripažintina paskolos dalyko (pinigų ar atitinkamų daiktų) perdavimas paskolos gavėjo nuosavybėn ir paskolos gavėjo įsipareigojimas paskolos davėjui grąžinti pinigus arba paskolinto daikto ekvivalentą. Šio pobūdžio sutartys gali būti sudaromos tarp juridinių ir fizinių asmenų, tačiau nuolatinei atlygintinai paskolų suteikimo veiklai vykdyti yra būtina licencija.
2. Paskolos sutarties nuo kreditavimo sutarties skiriasi penkiais vertinamaisiais bruožais – sutarties šalimis, sutarties dalyku, atlygintinumu, sutarties įsigaliojimo pradžios momentu bei sutarties forma.
3. Teisės literatūroje terminai „skolinimasis“ ir „kreditavimas“ dažnai naudojami apibūdinant tą patį teisinį santykį. Paskolos sutartiniai teisiniai santykiai savo prigimtimi yra labai artimi kredito ir vartojimo kredito sutartims, tačiau neabejotinai turi požymių, atribujančių paskolos sutartis nuo kredito ir vartojimo teisinių santykių.

Literatūra

Teisės aktai, teisės aktų aiškinamieji dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 19-138).

2. Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2011, Nr. 146, 6830).
3. Council Directive 2008/48/EB of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2003.

Moksliniai šaltiniai (monografijos, studijos ar jų dalys, moksliniai straipsniai):

5. Ambrasienė D. (2004). Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
6. Baranauskas E., Karulaitytė – Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. (2008). Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius.
7. Dominas G., (1999). Tarptautinės bankų terminuotos paskolos sutartis ir jos implementavimas Lietuvoje, Teisė, Nr. 33(3).
8. Howells, G., Weatherill, S. (2005). Consumer protection law. England: Ashgate Publishing Company.
9. Lileikienė, A.; Kovalčik, A. Komercinių bankų veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymo analizė (AB Šiaulių banko požiūriu). // Vadyba: Journal of Management, Nr. 1(24), 2014
10. Majūtė V. (2005). Notarinė sutarties forma – teisėtumo garantija ar sutarčių laisvės suvaržymas? // Juristas, Nr. 5.
11. Mikelėnas V. (1995). Civilinės atsakomybės problemos. Lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia.
12. Mikelėnas V. (1996). Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia.
13. Mikelėnas V. (2007). Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas // Notariatas, Nr. 2/2007.
14. Navickaitė – Sakalauskienė, I. (2011). Vidutinio vartotojo standartas: pagalba ar papildomas apsunkinimas ginant vartotojų teises? Jurisprudencija: 1375-1390.
15. Skėriūvienė, V. (2018). Civilinė teisė. Mokomoji knyga.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-187/2008.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-366/2010.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2010.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-400/2011.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-272/2011.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-430/2013.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-272-378/2015.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-361-378/2016.

24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-469/2016.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-4-611/2020.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

26. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje CA Consumer Finance SA prieš Ingrid Bakkaus, Charline Bonato, Florian Bonato, C-449/13.
27. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. balandžio 21 d. sprendimas byloje Ernst Georg Radlinger ir Helena Radlingerová prieš Finway a.s., C-377/14.
28. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. birželio 6 d. sprendimas byloje Michel Schyns prieš Belfius Banque SA, C-58/18.

Tomas Krasauskas, Violeta Naujokienė

Problems and challenges of legal regulation of loan contract

Summary

Recently, due to the geopolitical and other circumstances which is happening in the world, such as the war in Ukraine, the increase in the EURIBOR interest rate, etc., have decreased the amount of the loan contracts in Lithuania, but there is no doubt that over the time and after the unrest subsides and stabilization of the markets, the demand for loan contracts will return to volumes that existed a few years ago, therefore it is necessary to discuss and analyze the issues of legal regulation of loan legal relations. The rapid development of loan legal relations requires not only solving emerging practical problems, but also encourages examining these relations and the legal acts regulating them from a theoretical-scientific point of view. This article examines the problem of the concept of loan contracts presented in the Civil Code of the Republic of Lithuania and other problems, challenges related to the regulation of loan legal relations. The purpose of this article is to notice the most important elements of the concept of loan agreement presented in the Civil Code of the Republic of Lithuania, which reveal the essence of this legal relationship it differences from other contracts of a similar nature.

Keywords: loan agreement, exclusivity of loan agreements, loan agreement conditions